

Кудлай В.Г.,

канд. екон. наук, доцент кафедри
економіки і менеджменту агробізнесу,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана»

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЗАЙНЯТОСТІ ЖІНОК
В АГРАРНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ В УМОВАХ
СВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF FEMALE EMPLOYMENT
IN THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE IN TERMS
OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES**

Kudlay V.,

Candidate of science in Economics (PhD),
Associate professor
SHEE «Kyiv National Economic
University named after Vadym Hetman»

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто сучасні особливості та проблеми зайнятості жінок в аграрній сфері України в умовах євроінтеграційних процесів. Виявлено чинники, які впливають на гендерні проблеми зайнятості в аграрній сфері України. Проаналізовано фактори, які стримують ведення підприємницької діяльності сільськими жінками в сучасних умовах України. Обґрунтовано важливість захисту інтересів і реалізації прав сільських жінок, а також створення гідних умов для самореалізації особистості.

Грунтуючись на досягненнях європейського досвіду у вирішенні питання зайнятості жінок в аграрній сфері, окреслено стратегічні напрямки підвищення зайнятості сільських жінок в Україні. Накреслено магістральні підходи до усунення гендерної нерівності в сфері зайнятості.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: аграрний сектор, сільське населення, гендерна рівність, міграція, зайнятість, аграрні підприємства, агрохолдинги, ринок праці, рівність прав, рівність можливостей, євроінтеграційні процеси.

ABSTRACT. The article considers modern features and problems of women's employment in the agrarian sector of Ukraine in the conditions of European integration processes. The factors, which influence the gender problems of employment in the agrarian sector of Ukraine, are revealed. The factors that restrain the entrepreneurship activity of rural women in the modern conditions of Ukraine are analyzed. The importance of protection of interests and realization of

the rights of rural women, as well as creation of decent conditions for self-realization of the personality is grounded.

Based on the achievements of European experience in solving the issue of women's employment in the agrarian sector, the strategic directions of increasing employment of rural women in Ukraine are outlined. The main approaches to eliminating gender inequality in the field of employment are outlined.

KEY WORDS: agrarian sector, rural population, gender equality, migrations, employment, agricultural enterprises, agricultural holdings, labour market, equal rights, equality of opportunity, European integration processes.

Постановка проблеми. Внаслідок активізації інтеграційних зв'язків України з європейським економічним простором в аграрній сфері відбуваються кардинальні зміни, пов'язані із гармонізацією ринкових відносин на умовах економічної ідентичності. Разом з тим, викристалізувалися та загострилися проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій. Слід наголосити, що із розвитком та поглибленням євроінтеграційних процесів, здійсненням трансформаційних перетворень в економіці України в цілому та в аграрній сфері зокрема, актуалізуються проблеми управління зайнятістю сільського населення. На порядку денному постає питання визначення перспективних шляхів розвитку продуктивної зайнятості жінок в аграрній сфері України, які складають 53 % сільських мешканців. Українським є використання європейського досвіду у подоланні проблем, пов'язаних із зростанням жіночого безробіття в сільській місцевості. Отже, стратегічний фокус на євроінтеграцію вимагає пріоритетного вирішення питань сталого розвитку аграрної сфери, підвищення стандартів якості життя та забезпечення гідної праці сільського населення, в тому числі сільських жінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження особливостей соціально-трудових аспектів аграрної сфери України зробили вчені Колот А. [2], Лузан Ю. [5], Олійник Т. [4], Рябоконт В. [6], Стефанюк С. [8]. Особливу увагу гендерним проблемам у сфері зайнятості сільського населення приділяли у своїх наукових працях відомі вчені-економісти: Марценюк Т. [3], Якуба К. [9], Саблук Г. [7]. Незважаючи на численні дослідження питань соціально-економічного розвитку аграрної сфери, подолання бідності й зростання добробуту сільського населення досить гострою залишається проблема жіночої зайнятості на селі, реалізація їх трудового та особистісного потенціалу.

Метою статті є дослідження особливостей функціонування та розвитку зайнятості жінок в аграрній сфері України в умовах

евроінтеграційних процесів, а також окреслення перспективних напрямків застосування трудового потенціалу сільських жінок у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сучасного етапу розвитку аграрного виробництва характерна багатоукладність, тобто існування як великих агрохолдингів, так і фермерських господарств, аграрних підприємств різного юридичного статусу, а також особистих селянських господарств. В умовах реформування аграрної сфери економіки України відбувається концентрація виробництва, скорочення кількості аграрних підприємств, консолідація земельних площ у межах одного господарства, зростання впливу вертикальної інтеграції, скорочення трудомістких галузей виробництва. Ці явища здійснюють безпосередній вплив на ринок праці в аграрній сфері. Особливо гострим і актуальним постає питання забезпечення економічно-активного сільського населення робочими місцями та подолання безробіття в сільській місцевості.

Вимушені констатувати, що бурхливий економічний підйом в аграрній сфері не викликав позитивних соціальних зрушень і підвищення рівня добробуту сільських мешканців, у тому числі жінок.

Природну основу ринку праці аграрної сфери складає постійне сільське населення, яке на 01.01.2016 р. становило 13,151 млн осіб, серед них 7 млн осіб — жінки. За даними Державної служби статистики України, у 2015 році частка сільського населення в Україні складала 31 % усього населення країни. Структуру населення України за місцем проживання на 01.01.2016 року наведено на рис. 1.

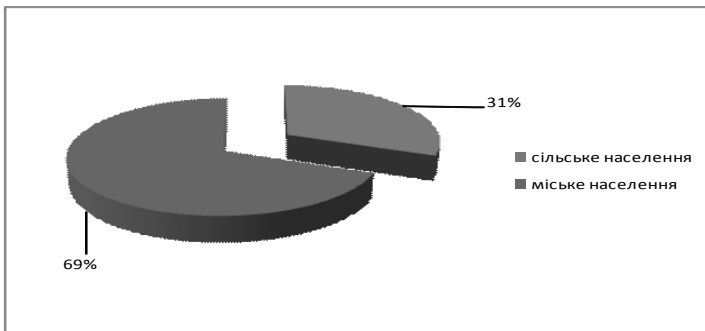

Рис. 1. Структура населення України за місцем проживання на 01.01.2016 року

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України.

На жаль, протягом останніх років прослідковується негативна динаміка природного руху сільського населення.

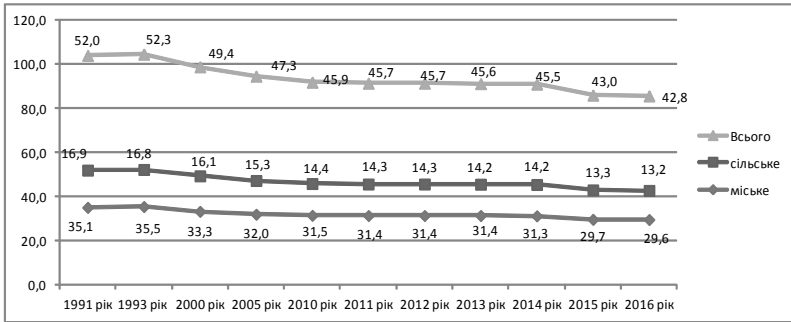

Рис. 2. Динаміка населення України, млн чоловік

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Так, за останні п'ять років чисельність померлих перевищує чисельність народжених більше ніж у 2 рази, при цьому в сільській місцевості цей показник на 3 процентних пункти вищий порівняно з міськими поселеннями.

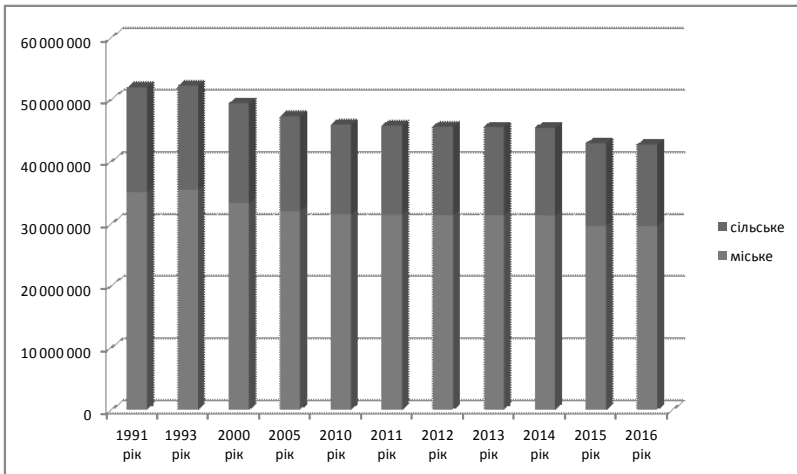

Рис. 3. Динаміка чисельності населення України за місцем проживання, чоловік

Джерело: Складено автором за даними Державної служби статистики України.

Характеризуючи ринок праці в аграрній сфері слід зазначити, що частка працюючих жінок у сільському господарстві — 33 % від загальної чисельності працюючих у цій галузі, при цьому в цілому в економіці цей показник складає 56 %. Проведені дослідження вказують на те, що керівні посади в сільському господарстві займають в абсолютній більшості чоловіки, а більшість посад службовців і технічного персоналу займають жінки. Така тенденція характерна і для інших видів економічної діяльності.

Згідно з офіційною статистикою, 18 % фермерських господарств очолюють жінки. У веденні таких господарств знаходиться 15 % землі, яку вони обробляють. Однак чисельність жінок, які працюють у фермерських господарствах, у період з 2005 до 2010 року скоротилася майже вдвічі: з 44,7 тис. до 26,0 тис. чоловік.

Найвищий рівень мобільності працівників, у тому числі жінок, фіксується саме в сільському господарстві, що пов'язано із сезонністю аграрного виробництва. Аналізуючи попит і пропозицію на ринку праці, слід зазначити, що за даними Державної служби зайнятості на кінець 2015 р. найменшою була потреба роботодавців у кваліфікованих робітниках сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства, що складає 1,3 % від загальної кількості вільних робочих місць (вакантних посад). У той же час найбільшою була потреба у кваліфікованих робітниках з інструментом, що складає 20 % від загальної кількості вільних робочих місць (вакантних посад).

Заробітна плата жінок у сільському господарстві на 16 % менша порівняно із заробітною платою чоловіків у галузі. Аналіз структурних змін у сільській поселенській мережі України свідчить, що найбільша частка жіноцтва, а саме 48,3 % — жінки старші 55 років, і лише 30 % складають жінки у віці 15–39 років. Згідно даних Державної служби статистики України 36,8 % домогосподарств у сільській місцевості знаходяться за межею бідності, при цьому цей показник на 15,4 процентних пункти більший порівняно з домогосподарствами в міських поселеннях. Особливо гостро проблема злиденності торкається літніх жінок, які не мають фізичного здоров'я утримувати присадибне господарство, а їхня пенсія, як правило, не перевищує мінімального рівня.

Результати дослідження свідчать про дисбаланс на ринку праці в аграрній сфері. Так, 40 % сільських жінок, маючи вищу освіту, на жаль, не мають можливості працювати на посадах, які вимагають відповідної освіти, а вимушені працевлаштовуватись не за фахом. Досліджуючи рівень освіти, потрібно зазначити, що 53 % сільських мешканців з вищою освітою — це жінки. В су-

часних економічних умовах ринок праці в аграрній сфері пропонує вакансії для кваліфікованих робітників сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства, а також найпростіші професії (роботи). Отже, жінки, не знаходячи роботи за фахом, втрачають набуті професійні знання і навички, професійний досвід.

Дослідження свідчать, що майже 53 % безробітних — це молодь у віці 15–34 років, серед яких переважають жінки. Обмеженість ринку праці в аграрній сфері, неможливість працевлаштуватися за фахом, низький рівень заробітної плати в сільськогосподарських підприємствах, високий рівень прихованого і явного безробіття спонукає жінок до трудової міграції, як внутрішньої (найбільше у великі урбанізовані центри та у міські поселення з розвиненими сферами виробництва та послуг), так і зовнішньої. Якщо розглядати трудову міграцію із сільської місцевості, то найбільше виїжджає молоді — до 35 років. Зовнішня трудова міграція жіночої статі порівняно з чоловічою переважає у віковій категорії 40–50 років (43 %).

Економічна ситуація в аграрній сфері України спонукає сільських жінок до активної самозайнятості, яка є найрозповсюдженішою формою використання праці сільських жінок і, як правило, має неофіційний характер.

Найбільший потенціал до підприємницької діяльності серед жінок у сільській місцевості у 25–40-річних. Вони мають необхідний рівень комунікабельності, психічного і фізичного здоров'я, когнітивного і творчого потенціалу, а також потреби досягнення і успіху. Проведені соціологічні дослідження свідчать, що стримуючими чинниками до ведення підприємницької діяльності сільськими жінками є:

- відсутність фінансових ресурсів;
- відсутність власних ресурсів (досвід, знання);
- відсутність соціального ресурсу (бізнес-контактів, участь в асоціаціях, клубах, мережах);
- культура і соціальні норми в суспільстві, гендерні стереотипи.

Гендерні проблеми в сфері зайнятості в аграрній сфері пов'язані, насамперед, із такими обставинами:

- існуванням стереотипів у суспільстві стосовно суто «жіночою і чоловічою» роботи, що веде до гендерної трудової дискримінації;
- сільські жінки поєднують репродуктивну функцію, виховання дітей, догляд за членами родини, виконання домашньої хат-

ньої роботи із виконання обов'язків у суспільному виробництві та роботою в присадибному господарстві;

- виконання трудових обов'язків у присадибному та в домашньому господарстві відбувається переважно за рахунок важкої ручної праці, що веде до перевтоми, фізичного виснаження, втрати здоров'я;

- сільські жінки на виконання своїх трудових і домашніх обов'язків затрачають в 1,5 разу більше часу, ніж чоловіки, а також міські жінки.

Аналіз статистичних і літературних джерел свідчить, що питання зайнятості сільських жінок у європейських країнах у більшій мірі пов'язане з визначенням стратегічної ролі аграрної сфери економіки, а також із соціальним та екологічним розвитком сільських громад у територій.

Висновки. Отже, ґрунтуючись на досягненнях європейського досвіду у вирішенні питань зайнятості жінок в аграрній сфері, можна виділити такі стратегічні напрямки розвитку:

- оскільки на рівні державних органів влади закладаються регуляторні рамки гендерного розподілу праці потрібно впроваджувати в усіх сферах суспільного життя, насамперед у політиці, економіці, освіті, культурі новий ментальний підхід стосовно рівності чоловіків і жінок;

- сприяти формуванню середнього класу, розвитку малого підприємництва як основи стимулювання жіночої зайнятості і підвищення рівня життя сільських жінок;

- забезпечити прискорене інвестування у створення робочих місць для сільських жінок, а також зниження податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності, де більшість працівників — жінки;

- сфокусувати розробку та реалізацію програм з працевлаштування саме на допомогу сільським жінкам у визначенні професійної орієнтації та професійного навчання.

Список літератури

1. *Бородіна О.М.* Аграрний розвиток і саморозвиток громад: модернізація через взаємну адаптацію / О. М. Бородіна, І. В. Прокопа // Економіка України. — 2014. — № 4. — С. 55–72. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_4_6.

2. *Колот А., Герасименко О.* Соціально-економічний вимір гідної праці в координатах нової економіки / А. Колот, О. Герасименко // Україна: аспекти праці. — 2016. — № 3-4. — С. 10—24.

3. *Марценюк Т.* Становище сільських жінок в Україні: актуальність подвійних нерівностей // Гендерний журнал «Я». — 2015. — № 2 (38). — С. 10–13 — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-38-2015.pdf>
4. *Олійник Т.І.* Формування і використання трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва. — Харків: Магда, 2008. — 372 с.
5. *Лузан Ю. Я.* Сучасні проблеми та основні фактори розвитку аграрного сектору України // Економіка АПК. — 2014. — № 6. — С. 5-9. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_6_3
6. *Рябокоть В.П.* Соціально-економічні проблеми зайнятості сільського населення / В.П. Рябокоть // Економіка АПК. — 2012. — № 12. — С. 95–99.
7. *Саблук Г.І.* Гендерні проблеми жіноцтва в житті сільського населення / Г. І. Саблук // Економіка АПК. — 2017. — № 2. — С. 33–38. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_2_6
8. *Стефанюк С.В.* Формування ринку праці сільських територій [Електронний ресурс] / С. В. Стефанюк, Л. О. Мармуль // Таврійський науковий вісник. — 2012. — Вип. 78. — С. 329–330. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tavny_2012_78_63
9. *Якуба К.І.* Управління трудовими ресурсами села // Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — С. 193–205.

References

1. Borodina O.M. Agrarian Development and Self-Development of Communities: Modernization through Mutual Adaptation / O. M. Borodin, I. V. Prokop // Economy of Ukraine. — 2014. — No. 4. — P. 55–72. — [Electronic resource]. — Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_4_6. [in Ukrainian]
2. Kolot A., Gerasimenko O. Socio-economic dimension of decent work in the coordinates of a new economy / A. Kolot, O. Gerasimenko // Ukraine: aspects of labor. — 2016 — № 3–4. — P. 10–24. [in Ukrainian]
3. Martsenyuk T. Botanists of rural women in Ukraine: the actuality of double inequalities // Gender journal «I». — 2015. — No. 2 (38). — September 10–13 — [Electronic resource]. — Access mode: <http://krona.org.ua/assets/files/journal/Gendernyi-zhurnal-Ya-38-2015.pdf> [in Ukrainian]
4. Oliynyk T.I. Formation and use of labor potential of agricultural enterprises: monograph / Kharkiv. Nats Agrar Un-t them. V.V. Dokuchaev. — Kharkiv: Magda, 2008. — 372 p. [in Ukrainian]
5. Luzan Yu.Ya. Modern Problems and Main Factors in the Agrarian Sector Development in Ukraine // Economics of AIC. — 2014. — No. 6. —

S. 5–9. — [Electronic resource]. — Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_6_3 [in Ukrainian]

6. Ryabokon V.P. Socio-economic problems of employment of rural population / VP Ryabokon // Economy of AIC. — 2012. — No. 12. — P. 95–99.

7. Sabluk G.I. Gender Problems of Women in the Life of the Rural Population / GI I. Sabluk // Economy of the Agricultural Complex. — 2017. — No. 2. — P. 33-38. — Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_2_6 [in Ukrainian]

8. Stefanyuk S.V. Formation of the labor market of rural areas [Electronic resource] / S.V. Stefanyuk, L.O. Marmul // Tavriysky scientific bulletin. — 2012. — Exp. 78. — P. 329-330. — Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tavny_2012_78_63 [in Ukrainian]

9. Yakuba K.I. Management of labor resources of the village // Management of integrated development of agro-industrial production and rural areas / ed. P.T. Šabluka, MF Tramp — K.: NSC IAE, 2011. — P. 193-205. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 14.08.2017 р.

УДК: 339

Мороз Н.К., студент
Національного авіаційного університету

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНИ 2013–2017 РОКІВ

ANALYSIS OF THE ECONOMIC SITUATION IN UKRAINE 2013–2017 YEARS

Moroz N.K. student
National Aviation University

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто тенденції та основні показники розвитку економіки України на сучасному етапі, проаналізовано індекси економічної свободи, узагальнено основні напрями необхідних реформ.

Аналіз економіки України та виявлення негативних та позитивних тенденцій в розвитку країни розглядаються у дослідженнях багатьох науковців, серед яких С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ «Про перспективи розвитку української економіки у 2016 р.», Олег Соскін — директор Інституту трансформації суспільства «Визначення національної економічної моделі України: порівняльний аналіз можливих альтернатив» та багатьох інших.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ВВП, населення, безробіття, економічна свобода, імпорт товарів, експорт товарів.